

bitig

MSKÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

bitig

MSKU Journal of Faculty
of Letters and Humanities

Sorumlu Yazar

Corresponding Author

Doç. Dr. Yunus İNCE

Adres: Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

e-posta: yunusince@mu.edu.tr

 ORCID 0000-0002-7942-7407

Gönderim Tarihi / Received
06.05.2021

Kabul Tarihi / Accepted
04.06.2021

Atıf / Citation

İnce, Yunus (2021), "II. Abdülhamid Döneminde Nesep ve Sebep Asabiyyesinin İhyası ve Sebep Asabiyyesinin İhyası ya da Geleneğin İcadı", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 95-118.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Research Article

II. Abdülhamid Devrinde Nesep ve Sebep Asabiyyesinin İhyası ya da Geleneğin İcadı*

The Revival of Lineage and Reason Adherence During the Reign of Abdülhamid II or Invention of the Tradition

Öz

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti'nin altı asırdan fazla olan ömrünün son devirlerine tekabül eder. II. Abdülhamid'in, devrinde devletin ömrünü uzatabilmek için çok çaba sarf ettiği görülür. Nitekim bu amaçla Panislamizm politikasını Osmanlı İmparatorluğu topraklarında gözü olan emperyal güçlere karşı bir araç olarak kullandığı bilinmektedir. Ayrıca kendi döneminde Türk kimliğini vurgulayan, nesep ve sebep asabiyyesini öne çıkaran, bazı girişimleri olduğu da görülmektedir. Ertuğrul Bey'in türbesinin onarımı, hiçbir Osmanlı kaynağında adına dahi rastlanılmayan Hayme Ana'nın türbesinin yaptırılması, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun kutlanması, Karakeçili aşiretinin ön plana çıkarılması gibi icraatları II. Abdülhamid döneminde nesep ve sebep asabiyyesini ihya etmek ya da geleneği icat etmek adına yürütülmüş bir dizi faaliyetten bazılarıdır. Bu çalışmada; genelde panislamizm ile özdeş politikaların yürütüldüğü bir dönem olarak görülen II. Abdülhamid döneminde nesep asabiyyesinin ihyasına ya da bir soy geleneğinin icadına yönelik çabaların nedenleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca söz konusu icraatların devletin yıkılışa doğru gidişte bir kurtuluş reçetesi olarak sunulan, Panislamizm, Batıcılık, Turancılık/Türkçülük gibi fikir akımları içerisinde nerede bulunduğu sorusuna cevap vermek amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid, panislamizm, nesep asabiyyesi, gelenek.

* Bu makale; "II. Abdülhamid Devrinde Nesep ve Sebep Asabiyyesinin İhyası ya da Geleneğin İcadı" adıyla *Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi 22-24 Ekim 2018 İstanbul*'da sunulmuş ancak yayınlanmamış tebliğ metninin düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

Abstract

The reign of Abdülhamid II corresponds to the last years of the Ottoman State, which had a life span of more than six centuries. It is seen that Abdülhamid II made substantial efforts during his reign to prolong the life span of the state. It is known that to this end he used the policy of Pan-Turkism as a leverage against imperial powers that had designs on the territories of the Ottoman Empire. In addition, it is also seen that he engaged in some initiatives during his reign that highlighted lineage adherence by emphasizing Turkish identity. Activities such as renovation of the tomb of Ertuğrul Bey, construction of a tomb for Hayme Ana, whose name is not even encountered in any Ottoman sources, celebration of the foundation of the Ottoman State and bringing the Karakeçili tribe forward are among a series of the practices that Abdülhamid II performed during his reign in the name of reviving adherence to lineage or inventing the tradition. This paper will dwell on the reasons for the revival of lineage adherence or invention of a lineage tradition during the era of Abdülhamid II, which is seen as a period when policies that are generally identified with Pan-Islamism were pursued. Moreover, the paper will also seek answers to the question of where these activities fit in among intellectual movements such as Pan-Islamism, Westernism and Pan-Turanism/Turkism, which were proposed as remedies to prevent the state from destruction.

Keywords: Ottoman State, Abdülhamid II, Pan-Islamism, lineage adherence, tradition.

Giriş

Bir insan, ömrünün sıkıntılı, kederli dönemlerinde zamanın normalden daha uzun olduğu zehabına kapılabilir. İnsanların mutlu oldukları dönemlerde zamanın akışının hızlandığı, üzüntülü, kederli ya da sıkıntılı olduklarında ise zamanın akışının yavaşladığı hissine kapılmaları psikolojik saat/süre olarak adlandırılır (Levine 2020: 51-77). Psikolojik saat/süre kavramının henüz bilinir olmadığı bir dönemde, yaşamış olan Bosnalı Sabit ve Fuzulî adlı iki şair, aşağıdaki beyitlerinde zamanın akış hızının içinde bulunulan duruma göre anlam kazandığını ifade ederler:

“Şeb-i yeldayı müneccim-i muvakkit ne bilir.

Mübtelâyı gâma sor kim geceler kaç saat” (Soykut 1968: 594)

(21 Aralık gecesinin (en uzun gecenin) uzunluğunu müneccim, muvakkit ne bilsin, /Gecelerin uzunluğunu gam/keder sahibine sor).

“Gözü yaşlıların hâlin ne bilsün merdüm-i gâfil

Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdar olandan sor” (Tarlan 2005: 262)

(Gaflet içinde uyuyan kişi gözü yaşlıların halini ne bilsin. Yıldızların seyrini gece sabaha kadar uyanık olandan sor).

Aynen bir insan hayatında olduğu gibi devletlerin de sıkıntılı, zor zamanları her zamankinden daha uzunmuş gibi hissedilir. Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin altı küsur asırlık ömrünün son demleri haklı olarak “İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı” olarak tanımlanabilir (Ortaylı 2002). II. Abdülhamid, 33 yıllık saltanatıyla en uzun yüzyılın en uzun süre tahtta kalan padişahı olarak, Osmanlı Devleti'nin son demlerinde devletin kaderine yön vermiştir. Söz konusu yüzyıl devletin dağılmamak adına gayret sarf ettiği bir dönem olmuştur. Devleti oluşturan unsurların birer birer ayrılmak istediği bir dönemde, devletin bütünlüğünün nasıl korunabileceği sorusunu

şüphesiz en çok soran ve de cevabını arayanlar padişahlardır. Bu sorular ve aranan cevaplar nedeniyle sonradan bu dönemi inceleyen tarihçiler tarafından verilen isimlerle anılan Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi fikir akımları gündeme gelmiştir. Bu kurtuluş reçetelerinden birisi de öze dönüştür. II. Abdülhamid dönemi genellikle Panislamizm akımıyla özdeşleşmiş bir dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde devlet, kurucu atalarını tekrar hatırlamış ve kurucu unsur ön plana çıkartılmış, bu amaçla sistemli bir politika takip edilmiştir. Bu politikanın fikir babası ve uygulayıcısı Sultan II. Abdülhamid'dir. II. Abdülhamid'in, kurucu ataların hatıralarını müşahhas hale getirme ve devletin kurucu soyunu ön plana çıkarma çabaları nesep ve sebep asabiyyesinin ihyası ya da geleneğin icadı olarak tanımlanabilir. Nesep ve sebep asabiyyesi kavramlarının teorisyeni İbn Haldun'dur.

Bir devletin var olabilmesi için devleti oluşturan insanları bir arada tutacak bir araca sahip olması gerekir. İbn Haldun, bu aracı *asabiyye* olarak tanımlar ve ikiye ayırır. *Nesep asabiyyesi*, aynı soydan olmak olarak ifade edilebilirken, *sebep asabiyyesi*, farklı nesepten gelen insanları aynı amaç, mefkûre, çıkar ya da hedef doğrultusunda birleştiren ve harekete geçiren bir güç olarak tanımlanabilir. Bu anlamda bir devlet ancak aynı soydan gelen insanlar tarafından kurulabilir. Devlet kurma iddiasında olan bir lider, nesep asabiyyesi etrafında gelişen güçle iktidarı ele geçirir ve devleti kurar. Ancak devletin sınırları genişleyip, devlet daha sistemli ve karmaşık müesseselere sahip olmaya başladıkça, nesep asabiyyesinden vazgeçerek sebep asabiyyesi oluşturmak gerekir. Böylece farklı kökenlerden, farklı toplum zümrelerinden, ekonomik sınıflardan insanlar; varlıklarının devamını, hanedanın ve devletin varlığında görerek, hanedanın ve devletin etrafında çıkar, amaç, mefkûre vs birliğine giderler. Bu birliktelik nihai olarak kader birliğine dönüşür. Böylece devlet nesep asabiyyesini bırakarak, sebep asabiyyesini elde etmiş olur. Esasen sağlıklı olan da budur. Zira bir devleti kuran zümre çok küçük ve dar bir gruptan oluşabilir. Bu anlamda büyük topraklar fethedip elinde tutmak isteyen, dünya hâkimiyeti arzulayan ve buna benzer hedefler peşinde koşan devletler yollarına nesep asabiyyesi ile devam edemezler (İbn Haldun 2018: 333-369). Bir imparatorluk ya da cihan devleti olmak öncelikle bir boy ya da kavim olmaktan vazgeçmekle mümkün olabilir. Çalışmanın konusunu oluşturan II. Abdülhamid döneminin nesep ve sebep asabiyyesinin aynı anda ihya edilmesi ya da kuruluşu gerçekleştiren ataların öne çıkartılıp hatıralarını somutlaştıracak adımlar atılması bir dünya devleti olma iddiasıyla (*Devlet-i Âliyye-i Ebed-müddet*) çelişir görünebilir. Ancak esasında II. Abdülhamid döneminde bir yandan nesep asabiyyesini öne çıkartacak adımlar

atılırken bir yandan da hanedan ve hanedan ile özdeşleşmiş devlet ön plana çıkartılmaktadır. Tüm bu çabanın amacı; tebaayı oluşturan farklı ırka mensup, farklı dilleri konuşan, farklı dinlere mensup insanların varlıklarının devamının ancak devletin varlığı ile kâim olabileceğine dair bilinç oluşturmaktır.

II. Abdülhamid döneminde Osmanlıların kurucu atalarına ve nesebine dair hatıraların canlandırılmasına, yeni gelenekler oluşturulmasına çalışılmış, böylece öncelikle Osmanlı Hanedanı, nihaî olarak da hanedan üzerinden devlet kutsanmıştır. Bu amaçla kurucu atalara dair insanların zihninde var olan hatıraları ya da bilgileri müşahhas hale getirebilmek adına bazı girişimlerde bulunulmuştur. Öncelikle Hayme Ana (Devlet Ana) gibi ilk dönem kaynaklarının hiçbirinde adına dahi rastlanmayan (Uzunçarşılı 2016: 100-101) ancak hanedanın anası olarak kabul edilen bir şahsiyetin mezarı bulunur. Üzerine bir türbe inşa ettirilir. Aynı şekilde Ertuğrul Gazi, Osman Gazi ve I. Murad gibi hanedanın ilk üyelerinin türbeleri onarılır. Ayrıca kuruluş döneminde manevi destekleri ile ön plana çıkan Şeyh Ede Bali ve Akşemseddin gibi bazı meşayih için türbeler yaptırılır ya da var olanlar onarılır.

I-Kuruluşa Dair Mitlerin/Menkıbelerin Tarihselleştirilmesi

Bir devletin kuruluşunda kurucu bir efsaneye ya da mite ihtiyaç vardır. Kurucu efsane Roma için bir kurt tarafından emzirilen Remus ve Romulus olabilirken, Moğollar için yine bir kurt neslinden gelen Cengiz Han'dır (Akça-İnce 2015: 90-91, 167-168). Amerikalılar ise kökenlerini yüceltmek için Myflower Gemisiyle kıtaya ilk ayak basan atalarının hacılardan oluştuğunu iddia etmişlerdir (Timur 2000: 32-33). Bu da bize göstermektedir ki; geleneksiz bir gelecek düşünülemez ve olmadığı durumlarda icat edilmesi gerekir. Eric Hobsbawn bu gerçeği şu şekilde izah eder:

“Dünyanın en eski –ve çok geride kalmış bir maziye bağlantılı izlenimi veren şey, herhalde kamusal törenlerdeki tezahürleriyle Britanya monarşisini kuşatan debdebeli merasimlerdir. Hâlbuki... modern haliyle bu merasimler, ancak geç on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın ürünüdürler. Eski gibi görünen ya da eski olma iddiasındaki ‘gelenekler’in kökenleri sıklıkla oldukça yakın geçmişe dayandığı gibi, bazen bu geleneklerin icat edilmiş oldukları da açık bir gerçektir... ‘İcat edilmiş gelenek’ terimi geniş kapsamda ama belirsiz olmayan bir anlamda kullanılmıştır. Bu terim gerçekten icat edilmiş ve formel düzlemde kurumsallaşmış gelenekleri olduğu kadar, kolayca izi sürülemeyecek bir şekilde kısa ve belirlenebilir bir zaman diliminde- belki de birkaç yılda-ortaya çıkmış olan ve büyük bir hızla yerleşmiş ‘gelenekleri’ de kapsamaktadır... Yine, belli bir tarihsel geçmişe referanslar bulunmakla birlikte ‘icat edilmiş’ geleneklerin özgülüğü bu sürekliliğin büyük ölçüde yapay ve uydurma olmasında yatar. Kısacası, yeni durumlara uyarlanmış, eski durumları akla getiren formlara bürünmüş, ya da yarı zoraki tekrarlarla kendi geçmişlerini oluşturarak bugünde karşılığını bulan geleneklerdir bunlar... Bu anlamıyla ‘gelenek’i (tradition), ‘geleneksel’ denen toplumlara

hâkim olan 'görenek'ten (custom) açıkça ayırmalıyız. İcad edilmiş olanları dâhil olmak üzere bütün 'gelenekler'in amacı ve özelliği, değişmezliktir. Gönderme yaptıkları gerçek ya da icat edilmiş geçmiş, tekrar gibi, sabit (norm olarak formülize edilmiş) pratikler dayatır. Geleneksel toplumlardaki 'görenekler'se, hem motor hem de tekerlek olmak gibi çifte işlev görürler. Görenekler belli bir noktaya kadar, yeniliğe ve değişime engel olmazlar; yine de değişimin önündeki göreneklerle uyumlu olması, hatta özdeş görünmesi gerekliliği, gelişim sürecinde ciddi sınırlamalar getirecektir. Göreneklerin değişmesini sağladığı şey, arzulan bir değişime (ya da değişmeye karşı direnç), kendisinden öncekine tanınan ruhsatı, tarihte ifadesini bulan toplumsal devamlılık ve doğa yasası ruhsatını atfetmektir... Yapılması gereken daha az önemli, ikinci bir ayırım, bildiğimiz anlamıyla 'gelenek' ile sonradan edinilse de belli bir ritüel ya da sembolik işlevi olmayan temayül (convention) ya da rutinler arasındadır. Açıktır ki, tekrar tekrar yerine getirilmesi gereken herhangi bir toplumsal pratik, elverişliliği ve etkinliğini sergilemek açısından belli temayüller ya da rutinler geliştirecektir ..." (Hobsbawn 2006: 1-5).

II. Abdülhamid zamanında nesep ve sebep asabiyyesini ihya etmek ya da bir gelenek icat etmek adına yapılan ilk girişim, Hayme Ana adının tarihi bir şahsiyet haline getirilmesi, mahalli bir anlatı olmaktan çıkartılıp, bir türbesi olan, türbesi başında anma törenleri yapılan, tarihi bir şahsiyete dönüştürülmesidir. Mahalli ananede bulunan ve insanlar arasında dolaşan bir rivayete göre; II. Abdülhamid şehzadelğinde bir rüya görür. Rüyasında hanedanın ilk atası Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana, Şehzade Abdülhamid'e padişah olacağını müjdelir. Ertesi sabah uyandığında Şehzade Abdülhamid'e padişah olacağı/tahta çıkacağı müjdesi verilir. II. Abdülhamid, tahta çıkınca Bursa valisinden Hayme Ana'nın mezarının yerinin tespit edilmesini ister (Kuruluşun Anası Hayme Ana, Devlet Ana 2017: 3-4). Bir başka rivayete göre; II. Abdülhamid, Hayme Ana'nın mezarının bulunması için 1886 yılında Söğüt ve Domaniç bölgesine bir heyet gönderir. Domaniç'in Çamlıca Köyünde Ömer Ağa adlı yaşlı bir köylü heyete deri üzerine yazılmış bir yazı gösterir. Yazıda Hayme Ana'nın mezarının Çarşamba Köyü'nde olduğu yazmaktadır. İnceleme heyeti Çarşamba Köyünde incelemelerde bulunurken Kur'ân-ı Kerim okuyarak dolaşır. Bu sırada bir mezarda çeşitli işaretler fark edilir. Bu mezar açılır ve mezarın içerisinden bir sanduka, sandukanın içinden de gümüş bir kutuda Hayme Ana'nın kemikleri ve bir yazma çıkar. Bu gelişme üzerine II. Abdülhamid derhal mezar üzerine bir türbe yapılmasını emreder. 1892 yılında tamamlanan türbe birçok ziyaretçinin uğrak yeri olur. Böylece bu türbede medfun olduğuna inanılan ve Ertuğrul Gazi'nin annesi olduğu iddia edilen kişi, Hayme Ana ya da Devlet Ana olarak anılır. O, oğlu Ertuğrul ile torunu Osman'ı yetiştirmiş biri olarak önemli bir tarihi şahsiyet haline getirilir (İnalçık 2015: 37-45). Hayme Ana'nın Domaniç Kazasının Söğüt Nahiyesinin Çarşamba Köyündeki mezarı üzerinde yaptırılan türbe, hazine-i hassa imamı Muhyiddin Efendi, Emlak-ı Hümayun İnegöl Memuru, yerel memurlar ve ahalinin

katılımıyla birlikte padişahın doğum gününün ertesi günü mevlit okutulup kurbanlar kesilip, misafirlere ikram edilerek, dualar eşliğinde açılmıştır (29 Muharrem 1319/18 Mayıs 1901, BOA. DH. 725/8, lef 1). Sonraki dönemde türbe zaman zaman onarımdan geçirilmiştir. Örneğin 1901 yılındaki tamiratı için keşif yapılmış, türbenin camlarının, pencerelerinin, değiştirilmesine, panjur yaptırılmasına, sıvaların yenilenmesine, ceviz tahtasından bir sanduka inşa edilmesine, iki adet Kur'ân-ı Kerim temin edilmesine, sandukanın örtüsüyle birlikte bir şal alınmasına, altı adet levha ile kilim ve hasır teminine, iki adet şamdanın alınmasına, tüm masrafın da hazine-i hassadan ödenmesine ayrıca türbedarın ikameti için yedi bin sekiz yüz dört kuruşa yapılabileceği anlaşılan iki odalık bir müstemilatın yapılmasına karar verilmiştir. Pazartesi ve Cuma geceleri türbeyi aydınlatmak için sekiz adet büyük mum ile yedi buçuk kıyye gaz yağı verilmesi kararlaştırılmıştır (9 Teşrin-i evvel 1317/22 Ekim 1901, BOA, Y.EE..106/16, lef 4, 6). Türbeye daha sonra bedeli yine hazine-i hassadan karşılanmak üzere bir avize temin edilmiş, avlu duvarları, misafir odalarının kiremitleri, bazı suyollarının tamiri gibi masraflar için toplamda sekiz yüz en çok da bin kuruşluk bir masrafla tamamlanması için İnegöl Emlak-ı Hümayun idaresince izin talep edilmiş bu istek devlet merkezi tarafından da makul görülmüştür (6 Receb 1325/ 15 Ağustos 1907, BOA, Y..MTV. 301/37). Hayme Ana'nın mezarının ziyaret edilmesi de aynen Ertuğrul Gazi'nin ve Osman Gazi'nin mezarlarında olduğu gibi ya da her sene Karacahisar/Karacaşehir Camiinde mevlit okutulması gibi bir gelenek haline gelmiştir (5 Şevval 1325/11 Kasım 1927, BOA. DH.MKT. 1209/14). Hatıranın daha somut hale getirilmesi için yanı başına bir mekteb-i ibtidai yaptırılır (20 Rebiülevvel 1321, BOA, Y.A.HUS, 450/47, lef 1; 20 Şevval 1322/28 Aralık 1904, BOA, Y..MTV. 269/209). Tüm bu faaliyetlerle Hayme Ana adı folklorik/ananevi mahalli bir figür olmaktan çıkarılıp müşahhas/somut tarihi bir şahsiyet haline getirilirken, onun ismi üzerinden meşruiyet temin etmekte, sıkça kullanılan eski bir araçtan, bir rüyadan yararlanılmıştır.

Rüya vasıtasıyla bir gelenek icat edilmesinin Osmanlı tarihindeki en bilindik örneği ilk Osmanlı kroniklerinde geçen meşhur rüya hadisesidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair ilk dönem kroniklerinde yer alan bu rüyanın iki versiyonu vardır. Birinci versiyonunda Ertuğrul Gazi bir şeyhin evine misafir olur. Ertuğrul Gazi'nin kaldığı odada bir Kur'ân-ı Kerim bulunmaktadır. Ertuğrul Gazi, Kur'ân-ı Kerim'e saygısından ayaklarını uzatıp yatamaz ve sabaha kadar elleri bağlı bir şekilde ayakta bekler. Sabaha doğru, uyku galip gelir ve uykuya dalar. Bir rüya görür. Bu rüyada Kur'ân-ı Kerim'e saygısından dolayı kendisine ve nesline Allah tarafından

hâkimiyet/kut verildiği müjdelendir. Rüyanın bir başka versiyonuna göre; Osman Bey, Şeyh Ede Bali'nin evinde misafir olur. Osman Bey rüyasında Şeyh Ede Bali'nin koynundan çıkan bir ayın kendi göğsüne girdiğini ve göğsünden dalları cihanı kaplayan bir ağaç çıktığını görür. Ağacın altından sular/nehirler akmaktadır, gölgesi ise bütün cihanı kaplamıştır. Sabah uyandığında rüyasının tabirini Şeyh Ede Bali'den sorar: Şeyh Ede Bali de kendi kızının Osman Bey'in helali olduğunu bu iki neslin bir araya gelmesinden asırlarca cihana hükmedecek bir hanedan ortaya çıkacağını müjdeler. Esasen bu rüyanın benzerlerini hatta resimli hallerini eski dünyanın birçok devletinde görmek mümkündür. Yine içerisinde benzer tarzda bir rüya motifi barındıran bazı dini ve mitolojik hikâyelerin varlığı da bilinmektedir (Akça-İnce 2015: 215-276). Rüyanın hangi versiyonu kabul edilirse edilsin buradaki rüyaların gelenek inşa etmek gibi bir misyonu vardır. Bu anlamda geleneğin varlığı bir devlet için olmazsa olmaz bir keyfiyettir. II. Abdülhamid zamanında Kurenadan Emin Bey, Ertuğrul Gazi'nin Tursun Fakih'in evinde misafir olarak kaldığı sırada, hürmeten karşısında elleri bağlı olarak ayakta beklediği Kur'an-ı Kerim'in ailesine ve ailesinden de kendisine miras kaldığını ifade ederek, bin yıllık olduğunu ifade ettiği bu Kur'an-ı Kerim'i II. Abdülhamid'in yirmi beşinci cülus yıl dönümü münasebetiyle padişaha hediye eder (29 Zilhicce 1318/19 Nisan 1901 (tahmini tarih) BOA, Y..EE..91/14). Burada Şeyh Ede Bali'nin yerini Tursun Fakih'in aldığı görülmektedir. Muhtemelen aile yadigarı olan bir Kur'an-ı Kerim'in II. Abdülhamid'in nesep-sebep asabiyyesini ihya etme ve bir gelenek inşa etme yolundaki gayretleri doğrultusunda değerlendirilmesi durumu söz konusudur.

II. Abdülhamid döneminde, devletin kurucularının hatırasını gelecek nesillere aktarabilmek adına onların isimlerini/hatıralarını somutlaştıran bazı eşya ya da nesnelere muhafazasına da büyük önem verilmiştir. Örneğin Karadağlı Madam Bofamilça? adlı bir kadında bulunan ve birisi Osman Gazi'ye diğeri Selçuklular dönemine ait olduğu ifade edilen iki adet kılıcın alınıp padişaha takdim edilmesine çalışılmıştır (13 Temmuz 1308/ 25 Temmuz 1892, BOA, Y.PRK. AZJ. 19/69, lef 1, 2). Bilecik'te Osman Gazi'nin yaşadığı evin harap olduğu şeklinde bir söylenti dolaşmaya başlayınca, Hüdavendigâr Vilayeti görevlilerinden ve Tarih-i Osmanî Encümeninden bu işin esasının araştırılması istenmiştir. Eğer ev gerçekten Osman Gazi'ye ait ise tarihi kıymetine/hatırasına binaen onarılıp yenilenmesi emredilmiştir. Ancak yapılan incelemede evin hiçbir şekilde Osman Gazi'ye ait olamayacağı ortaya çıkmıştır. Yine de içerisindeki eşyanın Bursa Müzesine konulmasına ve binanın koruma altına

alınmasına karar verilmiştir (4 Cemaziyelevvel 1329/3 Mayıs 1911, BOA. DH.İD, 28-1/21, lef 1, 2, 3, 4).

II-Nesep ve Sebep Asabiyyesinin İhyası ya da Geleneğin İcadı

Hayme Ana'dan sonra Osmanlı Devleti'nin diğer kurucu atalarının hatıralarının daha somut hale getirilmesi, geçmişte kalmış birer isim olmaktan çıkartılıp görünür, dokunulur birer nesneye dönüştürülmesine çalışılmıştır. Zira toplumu oluşturan bireylerin bir arada yaşayabilmeleri için ortak bir geçmişlerinin ve hatıralarının olduğuna inanmaları gerekmektedir (Connerton 2000: 11-71; Halbwachs 2017; Assman 2015). Modern öncesi dönemlerde Osmanlı Devleti gibi çok farklı, etnik, dinî kökenden gelen bir tebaası olan devletler için ortak geçmiş ve hatıra sembolü olabilecek yegâne kavram devlet/hanedandır. Bu nedenle II. Abdülhamid döneminde devletin kurucu önderlerinin hatıralarının müşahhas hale getirilmesi için öncelikle mezarlarının üzerine birer türbe yapılmasına, eğer türbeleri varsa tamir edilmesine, etrafının ziyarete uygun hale getirilmesine, ardından da devlet görevlilerinin, ulema mensuplarının ve ahalinin de katılımıyla anma törenlerinin tertip edilmesine gayret sarf edilmiştir. İlk dönem Osmanlı kroniklerinde hanedana dair verilen bilgiler incelendiğinde Ertuğrul Gazi'den önceki atalara dair var olan isimlerde bir uzlaşma olmadığı ve geçmişin daha derinlerine doğru baktıkça görüntünün bulanıklaştığı görülür. Bu anlamda Ertuğrul Bey, üzerinde ittifak edilen bir atayı temsil etmektedir. Bu yüzden II. Abdülhamid, Ertuğrul Gazi'nin türbesinin tamiri için emir vermiştir (4 Cemaziyelevvel 1308/16 Aralık 1890, BOA, Y.MTV. 47/92). Ertuğrul Bey'in türbesinin ve türbe yakınında Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmış dört adet çeşmenin tamiratının yapılması için bir keşif yapılır. İlk keşifte mecidî yirmi kuruş hesabıyla elli bir bin dört yüz dokuz kuruş on dört paralık bir meblağ karşılığında tamamlanabileceği anlaşılmıştır. Ancak bu meblağda bir inşaatı yürütecek kalfa bulunamayacağı anlaşılınca, tamirat maliyetinin mecidî on dokuz kuruş hesabı üzerinden tekrar hesaplanmış ve iki bin beş yüz yetmiş kuruşluk farkın toplam maliyetten düşülerek kırk sekiz bin sekiz yüz otuz sekiz kuruş ve otuz iki paralık bir maliyetle hatta mümkün olursa daha düşük bir meblağla tamiratların tamamlanması emredilmiştir (24 Safer 1302/13 Aralık 1884, BOA, Y..A..RES.26/44, lef , 1, 2, 3). Ertuğrul Gazi'nin türbesinin üzerine örtülmesi için bir örtü ihsan edilmiş, onun adına inşa edilen cami ile birlikte bazı çeşmeler ve suyolları yenilenmiştir. Ayrıca Söğüt'ten Eskişehir'e bir yol yapılmıştır (4 Rebiülahir 1313/BOA, Y.A.HUS. 337/20, lef 1; 29 Temmuz 1311/10 Ağustos 1895, BOA.DH.MKT. 411/13, lef 1, 2; 16 Safer 1313/8 Ağustos 1895, BOA, BEO, 666/49885). Padişahın türbeye ilgisi, bu tamirattan sonra

da devam etmiştir. Ertuğrul Gazi'nin Söğütteki türbesine bir çift şamdan, bir adet avize, bir saat, sandukasına örtülmek üzere bir top şal hediye edilmiş, türbedarın maaşının da hazine-i hassadan karşılanması emredilmiştir (27 Cemaziyelevvel 1304/21 Şubat 1881, BOA, Y.PRK.UM. 9/74, lef 1, 2). Mescidi için bir çift şamdan, bir adet avize, Söğütte bulunan Çelebi Mehmed Camii için de bir saat hediye edilmiştir. İçerisinde padişah tarafından hediye edilmiş birçok kıymetli eşya bulunan Ertuğrul Gazi türbesi kasaba haricinde boş bir arazi üzerinde bulunduğundan, türbedeki eşyaların korunabilmesi maksadıyla mahalli zabtıyelerin ikameti için sonradan bir karakolhane yapılmasına karar verilmiştir (17 Safer 1314/28 Temmuz 1896, BOA.İ.AS. 16/63, lef 1, 2).

Yine II. Abdülhamid döneminde, taşrada inşa edilen bazı okullara Ertuğrul Gazi'nin adı verilirken (17 Haziran 1308/29 Haziran 1892, BOA, BEO, 27/1979; Gurre Zilhicce 1309/ BOA. İ.DH. 1283/1009, lef 1, 2, 3, 4, 5.; 6 Muharrem 1310/31 Temmuz 1892, BOA.MF.MKT. 146/29, lef 1, 2, 3), yine bu dönemde Ertuğrul Gazi'nin hatırasını daha müşahhas hale getirebilmek için devrin sembol gemilerinden olan ve Japonya açıklarında batan bir firkateyne Ertuğrul adı verilmiş, Ertuğrul Alayı adıyla bir alay kurulmuş, II. Abdülhamid çocuklarından birine de Ertuğrul adını vermiştir.

Ertuğrul Gazi'nin ve kurucu ataların hatırasını anmak adına; Kayı boyundan olmalarından dolayı Osmanlı hanedanının akrabası olarak görülen ve Ertuğrul Bey'in maiyetinde Anadolu'ya geldiklerine inanılan Karakeçililer ön plana çıkartılmış, Karakeçililer tarafından Ertuğrul Gazi için anma törenleri tertip ettirilmiştir.

Osmanlı hükümdarlarının da kendilerini Karakeçililer ile akraba olarak gördüklerine dair kaynaklarda bazı bilgiler bulunur. II. Abdülhamid bu akrabalığa büyük önem vermektedir. II. Abdülhamid bu amaçla Osmanlıların Anadolu'ya nasıl geldiklerini ve Osmanlılar ile Karakeçililerin akrabalıklarının araştırılması emreder. Sultanın Sır Kâtibi Süleyman Hasbi tarafından Osmanlıların Anadolu'ya nasıl geldikleri ve Ertuğrul Gazi ile Karakeçililerin ilişkisine dair araştırmanın sonucunu içeren bir belge II. Abdülhamid'e takdim edilir. II. Abdülhamid zamanında; Ertuğrul Gazi'nin babası kabul edilen Süleymanşah adındaki ilk atanın Caber Kalesi yakınlarında, Fırat Nehri'ni geçerken boğulduğuna, Ertuğrul Gazi'nin buradan ayrılarak Anadolu'ya geldiğine inanılmaktadır. Osmanlılar ile Karakeçililerin akraba olduğu hatta Karakeçililerin esasen Ertuğrul Gazi'nin kuvvetlerini ikiye bölmesi sonrasında ortaya çıkan bir grup olduğu şeklinde bir kanaat olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Ertuğrul Gazi Anadolu'ya geldiğinde dört yüz elli beş yüz kişilik bir maiyete sahiptir.

Rivayete göre; Ertuğrul Gazi maiyetindekileri ikiye bölerek bir kısmını Konya'ya yerleştirmiş, bir kısmına da Karakeçili adını vererek Söğüt tarafına göndermiştir. Ancak bu rivayet, padişahın sır kâtibi tarafından araştırılmış ve doğru olamayacağı şeklinde bir kanaat hâsıl olmuştur. Osmanlıların Anadolu'ya gelişlerine dair erken dönem kroniklerinden ya da daha sonra yazılıp bu kronikleri kaynak olarak kullanan kaynaklardan derlenen bilgilere göre hazırlandığı anlaşılan bu raporda; Karakeçili Aşireti'nin Ertuğrul Gazi'nin maiyetinin bir bölümü olmasının mümkün olamayacağı ifade edilmiştir. Zira Konya civarında bulunan ve büyük nüfusu bulunan Rışvan, Terkenli?, Avşar, Elbeğli, Cihanbeğli, Göçbeğli, Tekeli gibi aşiretlerin içerisinde Karakeçililerin olmadığı görülür (1320/1902/1903, BOA, Y.PRK.SGE.9/110, lef 1, 2). Ayrıca bir bey için dört yüz elli beş yüz kişilik bir maiyet oldukça azdır. Zaten az olan bir maiyeti ikiye bölmek oldukça anlamsız olacaktır. Buna rağmen Karakeçililerin devlet içerisindeki mümtaz yerinde bir değişme olmadığı anlaşılmaktadır.

Nitekim II. Abdülhamid zamanında Karakeçililer hakkında yazılan bir kitapçıkta, hanedan ile aşiret arasındaki akrabalığa işaret edilir. Aşiretin Ertuğrul Gazi zamanından itibaren hanedanla kader birliği içerisinde olduklarına dikkat çekilir. Ayrıca mahalli bir inanış olan bu bilgi, yazılı hale getirilerek kayıt altına alınır. Kitapçığa göre; Karacahisar'ın fethi sırasında Aşiret, karakeçilerinin boynuzlarına bağladıkları ışıldaklar ve alaycık denilen keçe çadır üzerine örtülen örtülerle düşmanı şaşırtmaya çalışmıştır. Ertuğrul Gazi de askere "*haydin Alblerim, haydi karakeçili yürüklerim*" şeklinde seslenerek bu aşirete Karakeçililer ismini vermiştir. (Karakeçili Aşireti 1321: 1-4) Aşiret Yavuz Sultan Selim zamanında seferlere katılarak, "*Haremeyn-i Şerifeyn Aşireti*" olarak da anılmaya başlamıştır (Karakeçili Aşireti 1321: 1-4). Osman Bey adına ilk hutbenin okunduğu iddia ifade edilen Karacahisar'da bir cami yaptırılmış, bazı Karakeçili Aşireti mensupları caminin etrafına yapılan evlere yerleştirilmiştir. Aşiret üyeleri her sene mutat olarak atlarına binerek Rebiülahir ayında Ertuğrul Gazi'nin türbesini ziyaret etmektedir. Ziyarete mevlit okunmakta, kurbanlar kesilerek katılımcılara ikram edilmektedir (Karakeçili Aşireti 1321: 1-4; 10 Receb 1319/23 Ekim 1901, BOA, Y..MTV. 222/54, lef 1, 2). Mülki ve askeri memurlarla, Karakeçili Aşireti mensuplarının ve yerel ahalinin törenlere katılımının gün geçtikçe arttığı anlaşılmaktadır (8 Şaban 1319/20Kasım 1901, BOA, Y..MTV., 223/23, lef 1, 2). Türbeyi ziyaret için gelen aşiret mensuplarının ikameti için Kozahanı olarak bilinen binanın yerine bir misafirhane binası yapılmasına karar verilmiştir (8 Cemaziyelahir 1322/20Ağustos 1904, BOA. BEO. 2393/179451; 11 Muharrem 1323/18 Mart 1905, BOA. DH.MKT. 79/4, lef 1, 2, 3, 4). Bir belgede ifade

edildiği üzere “*Ertuğrul Han hazretlerinin türbe-i şerîfelerini ziyâret için Karakeçili Aşireti'nin ber-mu'tâd Söğüt Kasabası'na 'azîmet ve ifâ-yı ziyâret eyledikleri*” ifadesinden de anlaşıldığı üzere; tören zamanla mutata hale gelmiş ve devlet destekli bir geleneğe dönüşmüştür (14 Teşrinievvel 1317/27 Ekim 1901, BOA. DH.MKT. 2548/18). Hatta Ertuğrul Gazi'nin türbesinin ziyareti hususunda gösterilen hassasiyet, zamanla ordu kademelerine yapılacak atamalarda bir tercih sebebi haline gelmiştir. *Türbeyi ziyaret etmek*, Ertuğrul Alayı başta olmak üzere ordu içindeki komuta kademelerine yapılacak atamalarda *beş vakit namaza devam etmek, sabıka sahibi olmamak* gibi bir tercih sebebi kabul edilmiştir (3 Ramazan 1317/5 Ocak 1900, BOA, Y. PRK. BŞK, 61/1). II. Abdülhamid, anma törenlerine emeği geçenlerin bir kısmının gümüş imtiyaz madalyasıyla taltif edilmelerini emretmiştir (18 Rebiülevvel 1311/ 29 Eylül 1893, BOA, Y.. PRK.BŞK. 33/70).

Ertuğrul Gazi'nin türbesi Karakeçililer tarafından ilk kez ziyaret edildiğinde şifa niyetine pilav pişirilip dağıtılmış, Aşiret Reisi Hacı Bekir'e çekilen telgrafta da her sene bu ziyaretin gerçekleşmesi karşılığında devletin gereken tüm desteği vereceği bildirilmiştir. Halen Karakeçili Aşireti mensuplarınca Eylül ayında Ertuğrul Gazi'yi anmak için tertiplenen törende Ertuğrul Gazi'nin ruhuna okunan mevlitten sonra etli bulgur pilavı dağıtılmaktadır. Törene katılanlar pilavın şifalı olduğuna inanmaktadırlar (İnce 2012: 117-134). Yine hali hazırda Karakeçililer Ertuğrul Gazi'yi anmak için Söğüt'te toplanırlar. Bugün bu tören bir gelenek haline gelmekle birlikte mahiyeti genişlemiş ve Ertuğrul Gazi, Karakeçililer ve Yörük Bayramı haline gelmiştir. Bu bayrama Karakeçili Aşireti mensupları rengârenk kıyafetleriyle katılırlar. Kazanlarda aşlar pişirilir, cirit, koşu, güreş gibi geleneksel spor müsabakaları, folklor gösterileri tertip edilir ve geçit töreni yapılır (Çay 1989: 9).

Karakeçili Aşireti, Ertuğrul Gazi'yi anma törenleri dışında Osmanlı Ordusuna asker vermekle görevlendirilmiştir. II. Abdülhamid'in emri üzerine Ertuğrul Alayı adı altında teşkil edilen alayın Söğüt'ten asker alması emredilmiştir (22 Receb 1303/26 Nisan 1886, BOA, Y.PRK.SRN.2/18). Bu karara istinaden Karakeçililer'in Redif Taburuna ve Ertuğrul Alayına asker verdiği bilinmektedir (15 Nisan 1305/27 Nisan 1889, BOA, Y..MTV. 38/95, lef 1, 2). Karakeçili Aşireti üyelerinin özellikle Ertuğrul Alayına dâhil edilmesi hususunda II. Abdülhamid'in hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır (19 Şaban 1306/20 Nisan 1889, BOA, Y..PRK.ASK. 54/38, lef 1, 2). Zira devletin temellerini birlikte attığına inanılan ilk atanın torunları ile maiyetinin torunlarının tarihi birliklerinin devam etmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu katılımın miktarından ziyade mensubiyeti/aidiyeti önem arz etmektedir.

Karakeçiler, Ertuğrul Alayı'na asker vermek dışında, padişahın muhafızlığını da yapmışlardır. Sultan Abdülhamid, canını Karakeçililer'e emanet etmiştir. Tahsin Paşa'nın Ertuğrul Alayı ve Karakeçililer hakkındaki ifadeleri II. Abdülhamid'in Karakeçililer'e olan güveninin/muhabbetinin anlaşılması için oldukça bilgilendiricidir:

“Sultan Hamit[d] sarayının en şanlı, en asil ve civanmert teşkilatı “Söğütlü” namile maruf olan maiyet süvari bölüğü idi. Bundan altı asır mukaddem Anadolu'nun Bilecik, Söğüt ve Eskişehir havalisine yerleşmiş eski Türk kabilelerinden Karakeçili aşireti mertliği, cesareti, ahlakıyesi itibarile Sultan Hamit[d]'in nazar-ı dikkatini celb etmişidi. Bu aşiret çocuklarının damarlarında dolaşan temiz Türk kanı muhitin ve zamanın fena tesirlerinden masun kalmış ve hiçbir suretle bozulmamıştı. Sultan Hamit[d] kendi sarayının içinde enva-i ihsan ve nimetlerle yaşattığı muhafaza teşkilâtının nihayetü'l-emir kendisine maddi menfaatlerle bağlı olduğunu ve bu bağların derece-i samimiyeti meşkük bulunduğunu bilir ve vaziyeti ona göre idare ederdi. Bilâ-tereddüt denilebilir ki sarayın çakıl taşı nevinden tezyinatını teşkil eden muhafaza tertibatı arasında “Söğütlü maiyet bölüğü” bir pırlanta idi. Sultan Hamit[d] Karakeçili aşiret efradından ve hepsi güzel ve levent delikanlılardan mürekkep iki yüz kişilik bir mızraklı maiyet bölüğü teşkil etmişti. Bunlar kimisi simalarına pek yakışan sakallarıyla, kimisi Türk ırkının bütün revnakını taşıyan geniş cephelerile, asil bir tevazu ve mahviyete bürünmüş cesur ve gürbüz hallerile dikkati celb ederlerdi. Sultan Hamit[d]'in bu mızraklı bölüğüne fevkalade teveccüh ve itimadı vardı. Bunların zabiti Mehmet[d] Efendi isminde bir zat idi. Saffet-i ahlâkıye ve cesâret-i fitriyenin timsâl-i mücessemi olan bu Mehmet[d] Efendi bölüğe mensup bir arkadaşıle birlikte Sultan Hamit[d]'in yatak odası yanında yatardı. Sultan Hamit[d] hayatının muhafazasını bunlara tevdi etmişidi. Padişah'ın huzuruna girmek ve daire-i hümayun civarına yaklaşmak ne gibi ahval ve şeraite tabi olduğunu bilenler yatak odası önünde nöbet beklemenin ne demek olduğunu takdir ederler. Sultan Hamit[d] Söğütlü Bölüğünden daima memnuniyet ve sitayişle bahseder, onlarla görüştüğü zaman “Öz hemşerilerim!” diye hitap eylerdi. Yıldız sarayında insanların her çeşidini, ahlak tecelliyatının her rengini, iyilik ve kötülüklerin her derecesini görmüş bir insan sıffatıle şunu söylemeyi kendime vicdan borcu bilirim ki damarlarında Türk neslinin temiz ve mübarek kanı dolaşan bu Karakeçili bölüğünden hiçbir fert hiçbir şekil ve surette ne şahsen ne de bi'l-vâsıta fenalık etmemiş ve fenaliğe alet olmamıştır. Bunlar Yıldız Sarayı'na bir kaya gibi girdiler ve vakit hulûl edince yine bir kaya gibi tertemiz ve lekesiz çıktılar. Allah kendilerinden razı olsun.” (Tahsin Paşa 2008: 209-210).

II. Abdülhamid devrinin bir müşahidi, bir Cuma selamlığında gördüğü Söğütlü Alayına şu ifadelerle değinmiştir: *“Yalnız Türklerden oluşan ve uzun boylu askerlerden seçilmiş sultanın muhafızları göğüslerinde imparatorluğun ihtişamlı nişanları olduğu halde geniş bir çember meydana getirerek Arnavut ve Arap devriyelerin önünde yer aldılar. Cami meydanının soluna doğru saray arabaları gelip dizildiler.” (Mintzuri 1998: 15).*

Devletin kuruluşunda rol oynadığına inanılan Karakeçililerin öne çıkarılması dışında, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu coğrafyasının da ihya edilmesi yönünde adımlar

atılmıştır. II. Abdülhamid döneminde, Ertuğrul Gazi'nin türbesinin bulunduğu ve kuruluşun gerçekleştiği Söğüt, idari olarak daha önemli bir yerleşim birimi haline getirilmeye çalışılmıştır. Söğüt'te Ertuğrul Gazi adına mekteb-i rüştiye ve mekteb-i iptidaiye yaptırılmıştır (17 Cemaziyelahir 1304/BOA. İ..DH. 27/80952, lef 1, 2). Söğüt Kasabasında Ertuğrul Bey adına yaptırılması emredilen bir mescit ve bir mektep için uygun yer bulunmuş ve mescidin inşaatı tamamlanma aşamasına gelmişken mektep için mescit yakınlarında bir yerin uygun olacağı kanaatine varılmış ve mescidin etrafındaki bazı evlerin kanunname-i mahsus ahkâmına göre yıkılmasına karar verilmiştir. Mescidin etrafındaki yüz altı bin yüz kuruş değerindeki emlaktan otuz parçasının yıkılarak bir meydan inşa edilmiştir (9 Muharrem 1320/BOA, Y..MTV 228/58, lef 1, 2, 3). Yapılan incelemede Ertuğrul Gazi'nin türbesinin ve mescidinin tamiratı için bu otuz parça emlakın kamulaştırılması için yüz yetmiş bin on kuruş masraf edilmesi gerektiğinden (20 Zilkade 1320/, BOA, Y..MTV. 240/108), türbenin etrafındaki bazı evlerin ve arsaların kamulaştırılması Evkaf-ı Hümayun hazinesinin 1320 yılı ödeneğinden karşılanması düşünülmüş, ancak o yılki ödenek bir yıl öncesinden harcandığı için başka bir kaynak arayışına gidilmiştir. Bu hususta uzun süre yazışmalar devam etmiş (16 Safer 1326/ 25 Mayıs 1902, BOA, Y.PRK.UM.81/10; 5 Cemaziyelevvel 1322/18 Temmuz 1904, BOA. BEO. 2373/177905; 2 Cemaziyelahir 1322/14 Ağustos 1904, BOA. BEO. 2389/179140; 13 Şaban 1322/23 Ekim 1904, BOA. BEO. 2433/183467, lef 1, 2, 3.; 17 Cemaziyelahir 1324/8 Ağustos 1906, BOA. BEO. 2887/216455; 25 Şaban 1324/14 Ekim 1906, BOA. BEO. 2927/219466.; 14 Zilhicce 1324/29 Ocak 1927, BOA. BEO.2985/223860.; 8 Rebiülevvel 1325/21 Nisan 1907, BOA.BEO. 3037/227765, lef 1, 2, 3, 4, 5.; 20 Rebiülehir 1325/2 Haziran 1907, BOA.BEO. 3068/230039.; 22 Cemaziyelevvel 1325/3 Temmuz 1907, BOA.BEO. 3092/231855, lef 1, 2, 3, 4) fakat bütün olumsuzluklara rağmen II. Abdülhamid'in bu hususa verdiği ehemmiyet ve şahsî ısrarı neticesinde türbenin tamiratı ve yanında bir mektep inşası yapılabilmıştır (20 Şevval 1322/28 Aralık 1904, BOA, Y..MTV. 269/209; 12 Muharrem 1323/20 Mart 1905, BOA.Y..MTV. 272/71). Ertuğrul Gazi adına yapılan okullar, cami ve mescitler vasıtasıyla hatırası somut hale getirilmiştir.

II. Abdülhamid zamanında Ertuğrul Gazi'nin hatırasına duyulan saygının ifadesi olarak devletin kuruluşunda çok önemli bir yer olan Söğüt, bir kaymakamlık/kaza haline gerilmiştir (25 Zilhicce 1301/16 Ekim 1884, BOA, Y..MTV. 15/97). Bilecik merkez kabul edilerek İnegöl ve Yenişehir Kazaları da Söğüt'e bağlanmıştır. Söğüt'ün kaza haline getirilmesinde Ertuğrul Gazi'nin burada medfun olması ve padişahın

emri etkili olmuştur. II. Abdülhamid, Söğüt'ü bir kaza haline getirmekle yetinmemiş nüfusunun, arazisinin, sanayiinin ve camilerinin tespit edilerek fotoğraflarının alınmasını emretmiş ve bu amaçla teşkil edilen bir heyet ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır (22 Receb 1303/26 Nisan 1886, BOA, Y.PRK.SRN.2/18). Söğüt, bir kaymakamlığa dönüştürüldüğünde bir nahiyeden ibaret olan, üçüncü sınıf bir kaymakamlıktır. Daha sonra Ertuğrul Sancağının teşkilinde II. Abdülhamid'in emriyle, üç nahiyeye daha dâhil edilerek birinci sınıf bir kaymakamlık haline getirilmiş ve 21 Kanunısâni 1302/2 Şubat 1887 tarihinden itibaren kaymakamın birinci sınıf kaymakam maaşı alması kararlaştırılmıştır (21 Şubat 1304/5 Mart 1889, BOA. DH. MKT. 1420/31). Hatta Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisinde alınan bir karar gereği, bir ara İnegöl ve Yenişehir Kazalarının Bursa Sancağı'na bağlanması dahi gündeme gelmiştir. Böylece Ertuğrul Sancağının merkezinin Eskişehir olması düşünülmüştür. Bu teklife Sadrazamın verdiği cevap şu şekildedir:

“Söğüt ve havâlisi Devlet-i Ebed Müddet-i ‘Osmâniyye’nin zuhûru olmak ve cedd-i emced-i hazret-i hilâfetpenâhî cennetmekân Ertuğrul Gâzî hazretleriyle birçok mücâhidîn-i ‘Osmâniyye’nin merkad-ı mübâreklerini muhtevî bulunmak ‘itibârıyla mevki’en ve târihen ehemmiyet-i fevkâladeyi hâiz bulunmasına binâen orada müşârunileyh hazretleriyle nâm-ı nâmiyelerine izâfetle livâ teşkili husûsuna irâde-i seniyye cenâb-ı mülûkâne..südürlmüş”tur.

Bilecik de aynı tarihi ehemmiyete sahip olduğundan bu livanın merkezi olarak kabul edilmiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü liva merkezinin Eskişehir'e nakli uygun bulunmamıştır (17 Rebiülevvel 1323/22 Mayıs 1905, BOA. DH.TMIK.S. 56/62, lef 1, 2). Görüleceği üzere Söğüt'ün kaza haline getirilmesi, nüfus yoğunluğu, idari ehemmiyeti gibi nedenlerden ziyade Osmanlıların ilk yurdu olmasından yani tarihi hatırasından dolayıdır.

Ertuğrul Gazi'den sonra hanedanın başına geçen ve devlete adını veren Osman Gazi'nin hatırasının daha somut hale getirilmesi de yine II. Abdülhamid'in yaptığı bir diğer faaliyettir. Osman Gazi'nin türbesi tamir ettirilmiş ve ilk Osmanlı kroniklerinde Osman Bey adına ilk hutbenin okunduğu ve bu hutbeden ötürü istiklalini ilan ettiği ifade edilen Karacahisar'da yeniden bir cami inşa ettirilmiştir (26 Receb 1308/, BOA, Y..MTV. 48/90, lef 1, 2). Bu cami II. Abdülhamid'in tahta geçtiği günün sene-i devriyesinde Hüdavendigâr Vilayetinin yerel erkânı, memurları ve bir bölük askerin katılımıyla açılmıştır. Camide Kur'ân-ı Kerim ve mevlit okunmuş, dualar edilmiş, kurbanlar kesilerek açılış törenine katılanlara ikramda bulunulmuştur (20 Muharrem 1306/26 Eylül 1888, BOA, Y.PRK.UM.18/37). Camide Osman Gazi adına mevlit okutulması hatırası yâd edilmiştir. Osmanlı hanedanının da mensup olduğu

kabul edilen Karakeçili Aşireti Karacahisar'a iskân edilmiştir (26 Receb 1308/, BOA, Y..MTV. 48/90, lef 1, 2). Aşiret üyelerinin Karacahisar'a iskanının pey der pey devam ettiği anlaşılmaktadır (20 Muharrem 1306/26 Eylül 1888, BOA, Y.PRK.UM.18/37). Karakeçili Aşiretinden 150'den fazla atlı ve aşiretin ileri gelenleri II. Abdülhamid'in kendilerinin Osman Gazi adına ilk hutbenin okunduğu Karacahisar'a/Karacaşehir'e iskân edilmelerinden duydukları şükranı göstermek ve Ertuğrul Gazi'yi anmak için Söğüt'e gelerek yerel erkân, memurlar ve ahalinin katılımıyla Ertuğrul Gazi ve Osman Gazinin türbelerini ziyaret etmiş ardından Kur'ân-ı Kerîm ve mevlit okunmuş, dualar edilmiş, yirmi dört kurban kesilmiş ve Hüdavendigâr Vilayeti Valisinin ifadesiyle ahalinin "*padişâhım çok yaşa*" nidaları arasında hazır bulunan binden fazla katılımcıya ikram edilmiştir (28 Rebiülevvel 1308/11 Kasım 1890, BOA, Y..PRK.UM. 19/57).

Karacahisar Camiinde Osmanlıların ilk hutbesinin okunması adına her sene Karakeçili Aşireti tarafından hutbe ve mevlit okutulması bir gelenek haline gelmiştir (Tarihsiz, BOA, Y..PRK.AZJ. 51/13). Türbenin tamiratı dışında içerisinin tefrişi için hasır, keçe, pencere perdeleri, şamdan ile misafir odalarının mefruşatının temini gibi eksiklerin giderilmesine çalışılmıştır (1305/1889/1890/BOA, Y..PRK.AZJ. 14/7). Ayrıca Osman Gazi'nin türbesinde Buhari-i Şerif okutulmuştur (12 Mart 1308/24 Mart 1892, BOA, Y..PRK.ASK. 70/102). Bu anma töreninin zamanla mutad/gelenek haline geldiği anlaşılmaktadır. Zira Karakeçili Aşireti'nin önde gelenleri marifetiyle tertip edilen törende Şeyh Ede Bâli'nin mezarı da ziyaret edilmiş, mevlit ve Kur'ân-ı Kerîm okunduktan sonra bir belgede ifade edildiği üzere II. Abdülhamid zamanında inşa edilen "*camî-i şerifte Eylülün sekizinci cum'a günü mu'tâd-ı kadîm*" üzere tören yapılmış (29 Ramazan 1324/16 Kasım 1906, BOA. DH.MKT.1127/45, lef 1, 2), devlet eliyle bir gelenek icat edilmiştir (16 Safer 1313/8 Ağustos 1895, BOA, BEO, 666/49885). Osman Gazi'nin türbesinin tamiriyle devlet için mukaddes bir mekân inşa edilmiştir:

"Osmanlı Hanedanı'nın efsanevi iki padişahu olan ve Bursa'ya defnedilen Osman Gazi ile oğlu Orhan Gazi'nin türbelerinin restorasyonu için de hiçbir masraftan kaçınılmamıştı. Bursa, sık sık "saltanatın beşiği" (mehd-i zuhur-u saltanat) gibi özel onurlara mazhar olan bir kentti. Aslına bakılırsa, Abdülhamid Osmanlı Devleti'nin "yaradılış efsanesi"ne hiç görülmedik bir şekilde yoğunlaştıkça, Osmanlı Hanedanı'nın tarihsel mirası çevresinde gerçek bir "Osmanlı kültürü" yaratıldı. Bunun bir kısmı, Osman Gazi'nin babası ve Osmanlı Hanedanının efsanevi kurucusu Ertuğrul Gazi'nin türbesinde her yıl sahnelenen mükellef anma töreni (ihtifal) idi. Ertuğrul Gazi'nin, Söğüt'teki türbesi, imparatorluğun puslu kökenlerini yücelten karmaşık bir anıtkabire dönüştürüldü." (Derinçil 2014: 29-56).

II. Abdülhamid zamanında hanedanın ilk kurucu ataları dışında onlara manevi olarak yol gösterdiğine inanılan şahısların hatıralarının da muhafazasına, somutlaştırılmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına gayret gösterilmiştir. Bu amaçla Şeyh Ede Bali'nin Bilecik'teki türbesi önemli bir ziyaret merkezi haline gelmiştir. Ertuğrul Sancağı Mutasarrıfı Es-seyyid Mustafa Nuri, Şeyh Ede Bali'nin türbesinin tamir edilip içerisinin tefriş edilmesi ile görevlendirilmiştir. Nuri Efendi türbeyi ziyaret etmiş ve türbeye dair gözlemlerini içeren bir rapor hazırlamıştır. Türbe iki binadan oluşmaktadır. Birinci binada Şeyh Ede Bali'nin ve Osman Gazi'nin eşi (Şeyh Ede Bali'nin kızı) Mal Hatun'un sandukaları mevcuttur. Diğer binadaki sandukalardan birincisi Osman Gazi adına ilk hutbeyi okuyan Tursun Fakih'e, ikincisi Molla Hatip Karahisarî'ye, üçüncüsü Şeyh Muhlis Baba'ya, dördüncüsü Osman Gazi ve Mal Hatun'un küçük yaşta vefat eden oğulları Şehzade Hamid'e, beşincisi Orhan Gazi'ye, altıncısı Alaaddin Paşa'ya aittir. Türbenin ikinci kısmında bulunan beş sandukanın Şeyh Ede Bali'nin yakınlarına ait olduğu bilinmekle birlikte kime ait olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Türbenin onarımı ve içinin tefrişi için gerekenlerin yapılmasına çalışılmıştır (20 Zilkade 1320/BOA, Y..MTV. 240/109, lef 1, 2, 3).

Yine Göynük'deki Akşemseddin ve Dede Ömer Ruşenî (Emir Sıkkınî) gibi Osmanlı Devletinin erken dönemlerinin manevi önderlerine türbeler yaptırılmış, var olanlar da onarılmıştır (8 Cemaziyelahir 1309/, BOA, Y..MTV. 88/76, lef 1, 2). Aynı şekilde Rumeli Fatihî Süleyman Paşa'nın Camisi tamir edilmiştir (8 Cemaziyelahir 1309/, BOA, Y..MTV. 88/76, lef 1, 2.; 8 Rebiülahir 1326/10 Mayıs 1908, BOA, Y..MTV. 309/57). I. Murad'ın Kosova'da bulunan türbesinin tamiri için keşif yaptırılmış, türbenin tamiri için yedi bin dört yüz kuruşluk bir masraf yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca türbedarın ailesiyle ikamet ettiği evin tamir edilebilmesi için de yirmi bin altı yüz elli beş kuruş ödenmesi gerektiği anlaşılmıştır (16 Safer 1324/11 Nisan 1906, BOA, Y..MTV. 285/105, lef 1).

Geçmişin ortak bir aidiyet oluşturabilmesi için, tarihin ve toplumsal hafızanın görünür, dokunulur hale getirilmesi, somutlaştırılması yani "hafıza mekanları" vasıtasıyla ortak geçmişin/tarihin ete kemiğe büründürülmesi gerekir (Nora 2006). II. Abdülhamid döneminde kurucu atalar-manevi önderler için yapılan türbeler, camiler, okullar vb yapılar vasıtasıyla kurucu ataların-manevi önderlerin hatırası müşahhas hale getirilmiş gibi gözükmeyle beraber; "hafıza mekanları", ortak geçmiş/tarih, hanedan vasıtasıyla esasen tüm Osmanlı tebaası için yegâne sebep

asabiyyesi olan “devlet” kavramının ete kemiğe büründürüldüğü/somutlaştırıldığı görülür.

II. Abdülhamid döneminde yürütülen planlı/programlı bir politika neticesinde öncelikle neseb asabiyyesinin sonra da sebep asabiyyesinin ihyasına yönelik adımlar atılmıştır. Bu adımlar vasıtasıyla bir gelenek de icat edilmiştir. Burada nesebin öne çıkartılmasıyla hanedan öne çıkartılmaya çalışılmış gibi görünmekle birlikte, esasen devletin öne çıkartılması hedeflenmiştir. Nitekim hanedanın kökenine dair yapılan vurgunun uluslararası ölçekte de görünür olmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bismarck’a hediye edilen albüm içerisinde kurucu ataların türbelerine, kuruluş coğrafyasına ve hanedanın akrabası kabul edilen Karakeçili Aşireti’ne dair fotoğraflar bulunmaktadır (Ersoy 2018: 31-64; Türker 2018: 65-84; Laurent 2018: 91-105). Zira Türk tarihinin kadim zamanlarında, Osmanlı Devleti’nde, günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti’nde *sebep asabiyyesi*, devleti elde etmenin bir vasıtası konumunda görülmekten ziyade, *devlet*’in bizzat kendisi bir sebep asabiyyesi konumundadır. İnsanlar kendi varlıklarını ve geleceklerini devletin varlığının devamında görürler. Bu nedenle devlet kavramına bir kutsiyet atfedilmiştir ve edilmektedir. Geçmişte reaya günümüzde ise halk için devlet kutsal bir kavramı ifade eder. Nitekim bu hususta Dede Korkut ile Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbi) aynı noktada buluşmuş gibidir:

“Oğul dahı neylesün baba ölüp mal kalmasa

Baba malından ne fâ’ide başda devlet olmasa” (Dede Korkut 2008: 74).

“Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi.” (Muhibbi 2016: 1676).

Anadolu’da devlet ile ilgili deyimlere bakıldığında devlet kelimesinin hâlen zenginlik ve mutluluk kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanıldığı görülür: “Devlet düşkün/önceden bolluk ve zenginlik içindeyken sonradan bu zenginliği kaybetmek.” “Devlet kuşu/iyi talih/zenginlik, mutluluk sahibi olmak.” Yine bu topraklarda insanlar uğurlanırken/yolcu edilirken “devletle!/güle güle/mutluluk ve refahla” şeklinde bir kelimeyle yolcu edilir. “Kanaat gibi devlet olmaz./Kanaat gibi zenginlik olmaz.” “Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet/Bir evdeki mutluluğun/zenginliğin kaynağı hanım iken bir ülkedeki mutluluğun/zenginliğin kaynağı devlet düzenidir.” “Devlet adama ayağıyla gelmez/Zenginlik ve mutluluk insanı arayıp bulmaz.” “Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen.” “Sonradan gelen devlet devlet değildir./Sonradan gelen zenginlik zenginlik sayılmaz.” “Ya devlet başa ya kuzgun leşe. /Ya devlet düzeni var olur, biz de var oluruz ya da devletsizlik sonucu leş yiyicilere yem oluruz” Devlet

ile ilgili atasözü ve deyimler incelendiğinde sürekli olarak zenginlik, varlık, refah ve mutluluk kavramlarını içerdikleri, devletin olmaması durumunun ise yokluk, sefalet ve felaketle özdeş olarak görüldüğü ifade edilebilir. Anadolu'da devlet, bir koruyucu olarak 'baba' kelimesiyle (devlet baba) tanımlanır. Onun kapısından girmek/geçmek (devlet kapısı) mutlu ve müreffeh bir yaşamın başlangıcını müjdelere.

II. Abdülhamid döneminde de benzer bir anlayışın var olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu dönemde aşiretlere yönelik politikalarından (Georgeon 2012: 371-375) eğitim politikalarına (Engin-Vurgun 2014: 189) kadar geniş bir yelpazede devleti koruma, devlet içerisindeki farklı unsurları devlete bağlama esasına dayanan politikalar yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

III- Nesep ve Sebep Asabiyesine Dair Politikaların Kaynağı

II. Abdülhamid döneminde yukarıda bahsedilen nesep ve sebep asabiyesinin ihyası ve böylece bir gelenek icat edilmesi hadisesinin daha iyi anlaşılabilmesi, neticede de bu politikanın kaynağının tespit edilebilmesi için öncelikle Osmanlı tarihinde bu politikanın ilk olarak ne zaman ve niçin uygulandığının anlaşılması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde nesep asabiyesinin yani hanedanın Oğuzların Kayı Boyuna mensup olduğuna yönelik iddia bilindiği kadarıyla ilk kez II. Murad zamanında dile getirilmiştir. Timurlu Devleti'nin Cengiz soyuna mensubiyet iddiası üzerinden Osmanlı Devleti üzerinde hükmetmeye çalışması neticesinde; Osmanlı Devleti de kendi meşruiyet/hâkimiyet argümanlarını geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla kendi tarihlerini içeren eserlerde bu hususa dikkat çekmişler (Yazıcızâde Ali 2009: 29-30), komşu/rakip devletler nezdinde iddialarının kabul görmesini sağlamaya çalışmışlardır (Şükrullah 2013: 376; Hasan Rumlu 2006: 572). Fatih Sultan Mehmed zamanında da hanedanın menşeinin Oğuzlara dayandığına dair iddianın güçlü bir şekilde devam ettirildiği görülür. Zira bu dönemde Cem Sultan'ın oğullarından birine hanedanın da mensup olduğu boyun ilk atası olarak görülen Oğuzhan'ın adı (Oğuzhan) verilirken (Cem Sultan 2013: 29-32) Bayezid'in oğullarından birine de Oğuzların en önemli ozanı/bilgesi Dede Korkut'un adı (Korkud) verilmiştir (Harîmî 2020: 103). Görüleceği üzere; Osmanlılar, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde hanedanın Kayı Boyuna mensup olduğunu, dolayısıyla da kendi neseplerinin saygınlığının Cengiz soyundan dahi daha büyük olduğunu iddia etmişlerdir. Osmanlılar, bu iddia ile bir dış tehdit karşısında kendi meşruiyetlerinin kaynağının saygın bir nesebe mensubiyetten kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Böylece Osmanlılar kendileri gibi Türklerin ve Müslümanların üzerinde hâkimiyet

kurma iddiasında bulunan Timurluların kendi aleyhlerindeki iddialarını boşa çıkartmaya çalışmışlar, devlet ve reaya birliğini sağlamaya gayret etmişlerdir (İnce 2018: 459-470). II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinden sonra, uzun bir müddet Osmanlıların Oğuzlara ve Kayı Boyuna mensubiyet iddialarını özellikle ifade etme çabalarının olmadığı görülür. II. Abdülhamid zamanına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'ni yıkılmaktan kurtarmak, Osmanlı tebaasını devlet/hanedan etrafında birleştirerek, tebaanın ve devletin kaderinin bir olduğunu ifade edip toplumsal bir “*kader birliği*” düşüncesi oluşturmak için Oğuzlara ve Kayı Boyuna mensubiyet iddiası tekrar dile getirilmiştir. Bu amaçla Oğuzlara ve Kayı Boyuna mensubiyet iddiasının dile getirilmesinde İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda da değinildiği üzere nesep ve sebep asabiyyesi kavramlarının sahibi/teorisini İbn Haldun'dur. İbn Haldun, devletin varlığı için nesep ve sebep asabiyyesinin önemini *Kitâbü'l-İber* adlı eserin girişi olan ve Türkçe'ye *Mukaddime* adıyla çevrilen eserinde formülize etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Mukaddimenin ilk tercümesinin I. Mahmud zamanında Pirizâde Mehmed Sâhib tarafından kısmen yapıldığı bilinmektedir (İbn Haldun 2015a). Ancak bu tercüme bazı hatalar barındırdığı gerekçesiyle çok muteber kabul edilmemiştir. Vakânüvis Ahmed Cevdet Paşa, Pirizâde Mehmed Sâhib Efendi'nin kaldığı yerden Mukaddime'yi tercümeyle devam etmiş, tamamlanınca da padişaha takdim edilmiş ve eser devlet matbaasında basılmıştır (20 Zilkade 1275/21 Haziran 1859, BOA. İ..DH. 435/28751; 2 Şaban 1277/ 13 Şubat 1861, BOA. A..) MKT.MHM. 208/89; İbn Haldun 2015b). Söz konusu tercüme II. Abdülhamid henüz şehzade iken yapılmıştır. II. Abdülhamid ile Ahmed Cevdet Paşa'nın bir diyaloglarının olduğu bilinmektedir. Buna rağmen II. Abdülhamid'in Mukaddime'yi okuyup okumadığına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak II. Abdülhamid'in bu tercümeyle okumuş ve etkilenmiş olması muhtemeldir. Zira *her sebebin bir sonuç doğurması beklenmezse de her sonucun mutlaka bir sebebi vardır*. Bu anlamda II. Abdülhamid dönemi nesep ve sebep asabiyyesini öne çıkartma ya da bir gelenek icat etme adına yürütülen çalışmalar bir sonuç olarak değerlendirilirse, bu sonucun sebebinin de II. Abdülhamid'in İbn Haldun'u okuması olduğunu ifade etmek mümkün olur. II. Abdülhamid'in, Ahmed Cevdet Paşa vasıtasıyla İbn Haldun'u okumuş olması muhtemeldir. Zira hem bir İbn Haldun mütercimi hem II. Abdülhamid ile arası iyi olan bir devlet adamı olarak Ahmed Cevdet Paşa'nın padişahı etkilemiş olması muhtemeldir. Ahmed Cevdet Paşa, bir mütercim olmanın ötesinde İbn Haldun'un nesep ve sebep asabiyyesini formüle

ettiği beş tavrı nazariyesi üzerinden Osmanlı Devleti'ne dair bir değerlendirme yaptığında, devletin mukadder akıbetinin yaklaştığına kanaat getirmiş olabilir. Bu nedenle de muhtemelen Osmanlı Devleti'nin parçalanmaya doğru gidişatını göz önünde bulundurarak, beş tavrı nazariyesini kısmen tadil etmiş ve değiştirmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, İbn Haldun'un devletleri insanlara benzeterek her hayatın sonunun ölüm olacağı "her canlı ölümü tadacaktır" gerçeğinden hareketle (Âl-i İmran 185; Enbiyâ: 35; Ankebut 57), Kur'an-ı Kerim 2015: 73, 323, 402) devletlerin kaderinin de nihai olarak yıkılış olacağı tespitine katılmaz ya da bu tespiti kabul etmek istemez:

"Bu âlem-i dünyaya nazar olursa teceddüdât-ı yevmiyeden ibâret bir hengâme-i ibret olduğu rû-nümâ olur ve bu ma'nâ-yı teceddüd cemî-i a'yân-u a'râzda bulunur. Bu kâbilden olmak üzere şahs-ı vâhid gerek vücutça ve gerek halce bir zaman terakkide ve bir zaman tenezzülde olduğu misüllü her devlet dahi bu minvâl üzere gâh kuvvet bulur ve gâh za'f u fütür hâline gelir. Ve her devlet bidâyet-i zuhûrunda sâde ve sebûkbâr olup eğerçi gündün güne kuvvetlenir ise de insan yaşlandıkça me'kel ü meşâribde ve mesken ü melâbiste ihtiyâcı arttığı gibi devlet dahi eskidikçe tekellüfâtı artırır geldiğinden evvelki sadeliği kalmayıp meşâgil ü masârifî ziyâdeleşir ve fevkalâde bir vak'a hâdis olduğunda ve masârif-i mu'tâdesinden ziyâde bir masraf açıldıkça müzayakaya düçâr ve emr-i idârede ba'zı güne kusur dahi sâdır olur ise ser-pençe-i za'f u fütûr giriftâr olur. Sünnetullâhi fi'l-âlemin. Ve'l-hâsil kangı devlet olur ise olsun bir tavrıdan tavr-ı âhara nakl edegeldiği cihetle her devirde bir tavr-ı mahsusta bulunur. Ve her tavrda bir türlü davranmak ve her devrin mizâcına göre çâre vü ilâc aranmak lâzım gelir. Şöyle ki bir şahısta sinn-i nemâ ve sinn-i vukûf ve sinn-i inhitât olduğu gibi her devlette dahi bu merâtib-i selâse bulunup herkes hıfz-ı sıhhat husûsunda sinnine göre davrandığı misüllü hey'et-i devlet dahi bir cism-i insânî mesâbesinde olduğundan ve her tavr ve mertebesinde hareket-i münâsibeye dikkat olunmak lâzım gelir. Ve tavr-ı inhitât ba'zan hiss olunmayacak sûrette hafî olur. Ve ba'zan dahi celî vü âşikar olup ilâcî müşkil ü düşvâr olur. Ve ba'zan bir devlette ziyâdesiyle inhitât u fütûr emâreleri zuhûr etmişken tedâbir-i hâkimâne ile tazelandığı vardır. Fakat ol halde devletin tehlikesi ziyâde olup ba'zı ilâcî hâriciyye dahi zuhûr eder ise teceddüd edip halâs bulması pek düşvârdır. Ve vukûu var ise de vukuat-ı cesîme ve inklâbât-ı azîme ile hâsil olabilmıştır. Ve nice devletler dahi sinn-i vukûfunu ikmâl etmeden kendi kusûruyla yahut kazâ zuhûruyla mahv u münkarz olmuştur." (Ahmed Cevdet Paşa 2018: 21-22).

Ahmed Cevdet Paşa, eğer gerekli tedbirler alınır ve yenilikler yapılabilirse devletlerin mutlak anlamda bir yıkılış ile karşılaşmak zorunda kalmayacaklarını ifade eder. Bu tavrı devletin ömrünü uzatmak isteyen ve bu hususta oldukça hassas olan II. Abdülhamid'in tavrıyla da örtüşmektedir.

Sonuç

II. Abdülhamid, nesep ve sebep asabiyyesini ihya ederken ya da bir gelenek ihdas ederken bu işin teorisyeni İbn Haldun'u okumuş mudur? Bu soruya net bir cevap verebilecek tarihi bir veriye sahip değiliz. Ancak Pirizâde Mehmed Saib Efendi

tarafından tercümesine başlanılan Mukaddime'nin kalan kısımları Ahmed Cevdet Paşa tarafından II. Abdülhamid daha tahta geçmeden çevrildiği ve II. Abdülhamid'in bir kitap tutkunu olduğu, zengin bir kütüphaneye sahip olduğu bilinmektedir. Bu anlamda II. Abdülhamid gibi devlet idaresine çok önem veren ve kitap tutkunu olan bir padişahın devlet idaresine dair bir klasığı okumuş olması yüksek bir ihtimal gibi görünmektedir. İmparatorluğun en sıkıntılı ve zor zamanlarını içeren “*en uzun yüz yılın*” en uzun süre iktidarda kalan padişahı olan II. Abdülhamid devrinde devlet bütünlüğüne zarar verecek gelişmeleri engellemek adına öncelikle nesep asabiyyesinin ihyasına çalışmış, ardından da bu asabiyyeden bir sebep asabiyyesi inşa etmek için muhtelif adımlar atılmıştır. Öncelikle kurucu atalar yâd edilmiş, her yıl mutat olarak düzenlenen törenler yapılmış, kurucu ataların ve devrin manevi önderlerinin hatıralarını daha da somutlaştıracak binalar, türbeler, mektepler inşa edilmiş, bazı gemilere kurucu ataların isimleri verilmiştir. İcat edilen bazı gelenekler vasıtasıyla sebep asabiyyesi temin edilmeye çalışılmıştır. Zira temelde devleti kuran ataların hatıralarının daha müşahhas hale getirilmesi üzerinden, bir gelenek icat edilmesi amaçlanmıştır. Bu gelenek vasıtasıyla devlet/devletin bekası kavramları üzerinden insanların zihninde bir kader birliği inşa edilmeye çalışılmıştır. Her bir ferdini bir diğerine bağlayan ve kaderlerinin birlikte olduğuna ikna eden gelenekleri olmayan milletler, istiklallerini muhafaza edemezler. Gelenekler milletleri millet yapan unsurlardan birisi olan toplumsal hafızanın muhafazasını sağlar. Bu anlamda geleneğin bir millet için arz ettiği ehemmiyeti ifade edebilmek için Gilbert Keith Chesterton'un ve Gustave Le Bon'un sözleri oldukça manidardır ve birbirinin mütemmimi gibidir: “*Gelenekçilik, yaşayanları ölü varsaymak değil, ölüleri yaşıyor varsaymaktır.*” “*Gelenek küllere tapmak değil, ateşi korumaktır.*”

Kaynaklar

I-Belgeler: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri: (BOA) *

Babıali Evrak Odası (BEO)

Dâhiliye Nezareti İdare (DH. İD.)

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.)

Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Islahat (DH.TMIK.S.)

İrade Askeri (İ.AS)

İrade Dâhiliye (İ.DH.)

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT.)

* Belge numaraları metin içerisinde gösterildiğinden tekrar gösterilmemiştir.

- Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı (A.)MKT.MHM.)
 Yıldız Tasnifi Arzuhal Jurnal (Y.PRK. AJZ.)
 Yıldız Tasnifi Askerî Maruzat (Y.PRK. ASK)
 Yıldız Tasnifi Baş Kitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK. BŞK.)
 Yıldız Tasnifi Esas Evrakı (Y.EE.)
 Yıldız Tasnifi Mabeyn Erkânı ve Saray Görevlileri Maruzatı (Y.PRK. SGE.)
 Yıldız Tasnifi Mütenevvi Marûzat Evrakı (Y.MTV)
 Yıldız Tasnifi Resmî Maruzat (Y.A.RES.)
 Yıldız Tasnifi Sadaret Hususî Marûzat Evrakı (Y.A.HUS)
 Yıldız Tasnifi Serkurenalık Evrakı (Y.PRK. SRN.)
 Yıldız Tasnifi Umumi (Y.PRK. UM.)

II-Kitaplar-Makaleler-Tebliğler

- Ahmed Cevdet Paşa (2018), *Târîh-i Cevdet*, I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akça, Gürsoy ve İnce, Yunus (2015), *Klasik Osmanlı Çağında Tarih Meşruiyet ve Rüya*, Konya: Palet Yayınları.
- Assman, Jan (2015), *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cem Sultan (2013), *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*, haz. İ. Halil Ersoylu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Connerton, Paul (2000), *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, çev. Alaeddin Şenel, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çay, Abdulhaluk (1989), "Ertuğrul Gazi, Karakeçililer ve Söğüt "Yörük Bayramı", *III. Osmanlı Sempozyumu, (Söğüt 1988)*, Ankara, s. 5-9.
- Dede Korkut Kitabı*, (2008), I, *Giriş-Metin-Faksimile*, haz. Muharrem Ergin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deringil, Selim (2014), *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, çev. Gül Çağla Güven, İstanbul: Doğan Kitap.
- Engin, Vahdettin ve Vurgun, Ahmet (2014), "19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlıcılık-Türkçülük Algısı 19. Yüzyıl Başlarında Modernleşme Çabası", *Türkler: Uzun Bir Serüvenden Kısa Notlar*, ed. Reha Bilge, İstanbul: Arvana Yayınları, s. 177-215.
- Ersoy, Ahmet (2018), "Sultan and His Tribe Documenting Ottoman Roots in The Abdulhamid II Photographic Albums", *Ottoman Arcadia, Hamidian Expedition*

- to *Land of Tribal Roots*, Ömer M. Koç Collection, İstanbul: Koç University Research Center For Anatolian Civilizations (Anamed) Press, pp. 31-64.
- Georgeon, François (2012), *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Halbwachs, Maurice (2017), *Kollektif Hafıza*, çev. Banu Barış, Ankara: Heretik Yayınları.
- Harîmî (2020), *Harîmî [Şehzade Korkud] Divânı, (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, haz. Emine Atmaca, Konya: Palet Yayınları.
- Hasan Rumlu (2006), *Ahsenü't-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hobsbawn, Eric (2006), “Gelenekleri İcat Etmek”, *Geleneğin İcadı*, der. Eric Hobsbawn-Terence Ranger, çev. Mehmet Murat Şahin, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- İbn Haldun (2015a.), *Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun*, I, çev. Pirizâde Mehmed Sâhib, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- İbn Haldun (2015b.), *Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldun*, II, III, çev. Ahmed Cevdet Paşa, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- İbn Haldun (2018), *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnalçık, Halil (2015), *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul: NTV Yayınları.
- İnce, Erdal (2012), “Karakeçili Aşiretinde Şifalı Pilav Kültürü ve Ertuğrul Gazi'nin Kabrinde Düzenlenen Pilav Şenliklerinin Tarihsel Gelişimi”, *I. Türk Mutfak Sempozyumu (Osmanlı Mutfak Kültürü), 14-15 Ekim 2010/Bilecik*, haz. Arif Bilgin-Özge Samancı, Bilecik, s. 117-134.
- İnce, Yunus (2018), “II. Murad Dönemi'nde Osmanlı Tarih Yazıcılığının Başlamasında Timurlular'ın Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 43, Konya, s. 459-470.
- Karakeçili Aşireti* (1321), İstanbul.
- Kuruluşun Anası Hayme Ana, Devlet Ana* (2017), Kütahya: Kütahya Valiliği Yayınları.
- Laurent, Beatrice St. (2018), “Reflection in Images of Hüdâvendigâr Province and The Genesis of Modern Neo-Ottoman in The Late Nineteenth Century”, *Ottoman Arcadia, Hamidian Expedition to Land of Tribal Roots, Ömer M. Koç Collection*, İstanbul: Koç University Research Center For Anatolian Civilizations (Anamed) Press, pp. 91-105.
- Levine, Rorbert (2020), *Zamanın Coğrafyası, Kültürlerin Zaman Algısı Üzerine*, çev. Özgür Umut Hoşafçı, İstanbul: Maya Kitap.

- Mintzuri, Hagop (1998), *İstanbul Anıları 1897-1940*, çev. Silva Kuyumcuayan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Muhibbî (2016), *Muhibbî Divânı, Bütün Şiirleri II*, haz. Kemal Yavuz-Orhan Yavuz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- Nora, Pierre (2006), *Hafıza Mekânları*, çev. Mehmet Emin Özcan, Ankara: Dost Kitabevi.
- Ortaylı, İlber (2002), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Osmanoğlu, Ayşe (2013), *Babam Sultan Abdülhamid*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Soykut, İ. Hilmi (1968), *Açıklamalarıyla XII. Asırdan XX. Asra Kadar Türk Şiirinde Tasavvuf Hikmet ve Felsefeyle Dolu Mısralar*, İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- Şükrullah (2013), *Behcetü't-Tevârih-Tarihin Aydınluğunda*, çev. Hasan Almaz, İstanbul: Mostar Yayınları.
- Tahsin Paşa (2008), *Abdülhamit[d]-Yıldız Hatıraları*, haz. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (2005), *Fuzulî Divânı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timur, Taner (2000), "Kurucu Efsaneler ve Devlet", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler, Tartışma, Panel Bildirileri, Ankara 1999*, Ankara: İmge Kitabevi, s. 31-41.
- Türker, Deniz (2018), "Every Image is a Thought: Nineteenth-Century Gift Albums and The Hamidian Visual Archieve", *Ottoman Arcadia, Hamidian Expedition to Land of Tribal Roots, Ömer M. Koç Collection*, İstanbul: Koç University Research Center For Anatolian Civilizations (Anamed) Press, pp. 65-84.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2016), *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yazıcızâde Ali (2009), *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi]*, haz. Abdullah Bakır, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.